

Justitiedepartementet
Ju.remissvar@regeringskansliet.se
Ju.L5@regeringskansliet.se

Yttrande över betänkandet Ett särskilt hedersbrott (SOU 2020:57)

Justitiedepartementets dnr Ju2020/03640

Svea hovrätt har, utifrån de intressen som domstolen främst har att bevaka, granskat betänkandet och lämnar följande synpunkter. Avsnittsnumreringen följer rubriknumreringen i betänkandet.

Sammanfattning

Hovrätten avstyrker förslaget att införa ett särskilt hedersbrott med den utformning som framgår av betänkandet. Även förslaget att föreskriva undantag från kravet på dubbel straffbarhet för brott begångna utomlands avstyrks. Hovrätten ställer sig tveksam till förslaget till ändringar av 10 kap. 23 § OSL och anser att frågan under alla förhållanden bör bli föremål för ytterligare överväganden. I övriga delar har hovrätten ingen erinran mot utredningens bedömningar och förslag.

8.2.1. Behovet av en särskild brottstyp

Hovrätten har förståelse för behovet av att i lagstiftningen markera allvaret i den typ av brottslighet som utredningen beskriver. Som utredningen påpekat omfattas emellertid en stor del av den brottslighet som kan komma att bedömas som hedersbrott av de redan befintliga fridskränkingsbrotten.

Enligt utredningen kan antalet fall per år då förutsättningarna för hedersbrottet är uppfyllda och inte samtidigt förutsättningarna för något av fridskränkingsbrotten uppskattas till 20. Eftersom något stöd för antagandet inte anges är det svårt att bedöma om den uppskattningen stämmer. Sannolikt är antalet än mindre. Till detta kommer att hedersmotiv redan idag markeras som klandervärt genom den nyligen införda straffskärpningsgrunden.

Mot denna bakgrund och med hänsyn till de bevisvärigheter som den förslagna straffbestämmelsen är förenad med ifrågasätter hovrätten om införandet av ett särskilt hedersbrott kan komma att fylla annat än en symbolisk funktion.

8.3.4. Rekvisitet avseende heder

Det föreslagna brottsrekvisitet

En straffbestämmelse måste uppfylla legalitetsprincipens krav på begriplighet, tillgänglighet och precision och får inte vara alltför obestämd eller svår att ta del av eller förstå. Såsom utredningen själv framhållit är det svårt att definiera begreppet heder på ett entydigt sätt. Det kan därför starkt ifrågasättas om begreppet heder i den särskilda betydelse som här avses är lämpligt att använda i ett brottsrekvisit. Kravet på tydlighet måste från legalitetssynpunkt ställas högre för ett rekvisit som avgränsar ett straffansvar jämfört när det används som straffskärpningsgrund.

Att bedöma vilket uppsåt en person haft vid utförandet av en gärning kan vara mycket svårt. Ofta går det att dra vissa slutsatser kring personens uppsåt utifrån dennes agerande vid gärningens utförande. Om en person utdelar ett hårt slag mot någon har personen typiskt sett uppsåt till att skada denne. När det gäller frågan vad som varit personens drivkraft eller motiv till att skada är situationen dock betydligt mer svårutredd och svårbedömd. Motivet eller motiven som personen i exemplet har till att skada den andre vet som regel bara personen själv. Om personen inte förmedlat sitt motiv på något sätt till omvärlden är det svårt att föra bevisning i frågan. Det är också svårt att komma fram till slutsatsen att en person begått en gärning med visst motiv om gärningsmannen själv påstår något annat. En tänkbar situation är att gärningsmannen själv uppger att denne inte begått brottet för att bevara eller återupprätta sin heder utan enbart för att påverka målsäganden att uppfylla vissa kulturella eller religiösa normer.

Utifrån hur hedersrekvisitet i den föreslagna bestämmelsen är utformat är det inte tillräckligt för en fällande dom att det är *ställt utom rimligt tvivel* att gärningspersonen i och för sig har en viss uppfattning om heder och vad som utgör en kränkning av den hedern. Det måste därtill bevisas att dennes motiv till *vart och ett* av underbroten var att återupprätta eller bevara den hedern. Det kan aldrig vara tillräckligt att det utifrån utredningen *kan antas* eller *är troligt* att gärningsmannen haft ett hedersmotiv. Mot denna bakgrund ställer sig hovrätten frågande till hur åklagaren i enskilda fall ska kunna lägga fram tillräcklig bevisning för en fällande dom avseende hedersbrott. Hovrätten noterar att utredningen inte berört frågan vilken bevisning som kan bli aktuell att åberopa för att styrka motivbilden.

De nu nämnda bevissvårigheterna riskerar enligt hovrättens mening att medföra att hedersrekvisitet aldrig eller sällan bedöms uppfyllt. En förutsättning för att en straffrättslig bestämmelse ska fylla sitt syfte är att det i enskilda fall är möjligt att personer lagförs för brottet. I annat fall riskerar bestämmelsen att förlora sin trovärdighet och legitimitet. En straffrättslig bestämmelse som tillämpas sällan eller aldrig kan inte anses medföra ett stärkt skydd för personer som blir utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

En alternativ formulering av brottsrekvisitet

En utgångspunkt för utredningen är att det behövs krafttag för att bekämpa "hedersrelaterat förtryck och våld". I exemplifieringen av problematiken beskrivs situationer då en person begränsas i sin självbestämmanderätt och påtvingas

vissa normer genom upprepade hot, våld, tvång och kränkningar. Det som gör brottsoffret särskilt utsatt i sådana situationer är att brotten ofta begås kollektivt och är socialt accepterade av personer i brottsoffrets familj eller omgivning.

Enligt hovrättens mening är det inte gärningsmannens uppfattning om heder som är det centrala i problemet utan den kränkning som påtvingandet av normer och begränsningen av brottsoffrets självbestämmanderätt som brottsligheten innebär. Användandet av begrepp som heder och hedersmotiv tar fokus från denna kränkning och från brottsoffret.

Hedersrekvisitet medför vidare att bestämmelsens tillämpningsområde begränsas på ett sätt som inte är påkallat. De normer som brottsoffret påtvingas kan legitimeras av gärningsmannen genom en hänvisning till dennes heder, men denne kan lika gärna hänvisa till andra kulturella eller religiösa föreställningar. Hedersrekvisitet medför dock att endast brott begångna med just hedersmotiv omfattas av bestämmelsen.

Begrepp som heder och hedersvåld för tankarna till patriarkala moralläror som kan råda i vissa delar av världen. Påtvingandet av normer och den inskränkningen av brottsoffrets självständighet som brottsligheten innebär är dock lika klandervärdt oavsett vilken kultur eller religion som påstås legitimera beteendet. En mer neutral formulering än det föreslagna hedersrekvisitet är därför att föredra.

Mot den bakgrunden föreslår hovrätten att en ny straffbestämmelse utformas på följande sätt.

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 5, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud, i syfte att påtvinga någon ett visst kulturellt eller religiöst betingat levnadssätt, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av den utsattes integritet och gärningarna varit ägnade att skada att allvarligt skada hans eller hennes självkänsla, för grov självbestämmandekränkning till fängelse i lägst nio månader och högst sex år.

En till *grov självbestämmandekränkning* alternativ brottsbeteckning skulle kunna vara *grov självständighetskränkning*. Båda beteckningarna tar i likhet med brottsbeteckningen *grov fridskränkning* sikte på vad brottsligheten innebär för brottsoffret i stället för på gärningsmannens motivbild.

8.5.1. Preskription

Hovrätten instämmer i utredningens slutsats att det inte finns tillräckliga skäl att frångå huvudregeln om preskription efter vad som gäller för var och en av de brottstyper som kan ingå i det föreslagna nya hedersbrottet.

8.5.2. Brott begångna utomlands

Enligt dagens reglering är endast ett fåtal brott undantagna från kravet på dubbel straffbarhet. Dessa är i stor utsträckning begränsade till allvarliga brott som det råder internationell samsyn kring. Utredningens förslag innebär en stor utökning

av brottstyper, varav flera av mer lindrig karaktär, som i vissa fall kan undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Exempelvis skulle ett ofredande som begåtts i ett land där det inte varit ett straffbart agerande kunna lagföras i Sverige under vissa förutsättningar.

Hovrätten ifrågasätter vidare utredningens utgångspunkt att det föreslagna hedersbrottet har en sådan tydlig internationell och gränsöverskridande prägel som är jämförbar med exempelvis människohandel och äktenskapstvång.

Sammanfattningsvis anser hovrätten att de skäl som utredningen lagt fram till stöd för en så genomgående och systemfrämmande förändring inte är övertygande. Hovrätten avstryker därför detta förslag.

9.2. Straffskalor

Hovrätten instämmer i utredningens bedömning att tungt vägande skäl talar mot en höjning av straffminimum för fridskränkingsbrotten. Det kan i sammanhanget särskilt framhållas att det redan idag medför stor skillnad i straff i fall då en person döms för ett fridskränkingsbrott jämfört med om denne hade dömts för de olika underbrotten separat.

9.3.3. En sänkt straffskalegräns för inhämtande av rättsintyg m.m. utan målsägandens samtycke

En av de viktigaste utgångspunkterna för hälso- och sjukvården samt socialtjänsten är att dessa verksamheter ska bygga på respekt för individens självbestämmande och integritet. Till det hör att en person som uppsöker vård eller stöd som utgångspunkt ska kunna känna sig trygg med att de uppgifter som personen lämnar inte förs vidare. Om förtroendet för hälso- och sjukvården eller socialtjänsten urholkas finns det en risk för att brottsutsatta personer undviker att söka vård eller andra stödåtgärder trots att de har behov av sådana åtgärder. Med det som utgångspunkt bör undantaget från sekretess inom hälso- och sjukvården eller socialtjänsten inte utvidgas utan mycket beaktansvärda skäl.

Hovrätten instämmer i att fridskränkingsbrotten är allvarliga och att det i och för sig kan finnas skäl att låta sekretessgenombrottet omfatta även dessa brottstyper. Det kan dock vara svårt att avgöra om upprepade brott mot en person utgör ett fridskränkingsbrott eller inte. Det kan medföra felaktiga bedömningar i frågan om sekretess gäller eller inte. Det kan få negativa följder som att sekretess felaktigt bryts för brott som sedda för sig är av mer lindrig art, och att det för allmänheten framstår som godtyckligt i vilka fall sekretess gäller.

Hovrätten är mycket tveksam till förslaget att bestämmelserna i 10 kap. 23 § OSL och 5 § andra stycket lagen om rättsintyg i anledning av brott ska ändras på så sätt att sekretessgenombrott ska ske vid misstanke om brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än sex månader. Den föreslagna utvidgningen till undantaget omfattar ett stort antal brottstyper och de skäl som utredningen redovisat till att utvidgningen bör ske på bekostnad av individens integritet är vaga.

Utredningen framhåller att endast ett fåtal brottstyper skulle påverkas av ändringen i *praktiken*. Detta eftersom det endast är ett fåtal av brottstyperna som

är relevanta för *rättsintyg*. Hovrätten vill dock framhålla att 10 kap. 23 § OSL föreskriver undantag från sekretess som i annat fall gäller enligt en rad olika sekretessbestämmelser. Dessa rör inte endast läkarjournaler, utan exempelvis även vissa uppgifter om postförsändelser, elektroniska meddelanden och uppgifter hos notariuspublicus. Dessa sekretessbestämmelser har inte berörts i utredningen trots att de omfattas av ändringsförslaget. Hovrätten anser med anledning av det att följderna av en utvidgning av sekretessundantaget i 10 kap. 23 § OSL måste utredas ytterligare.

10. Kontaktförbud

Hovrätten har ingen erinran mot utredningens slutsatser i denna del.

I handläggningen av detta ärende har deltagit hovrättspresidenten Anders Perklev, hovrättslagmannen Lars Dirke, hovrättsrådet Angelica Jonsson och tf. hovrättsassessorn Joanna Hedqvist, föredragande.

Anders Perklev

Joanna Hedqvist